journal of Future Cities vision
Winter 2024. Vol 5. Issue 20
ISSN (Print): 2783-0780- ISSN (Online): 2783-0780
Journal Homepage: https://www.jvfc.ir/

The future of Tehran's metropolitan area and policy steps based on neo-regionalism

Hamid Javani[1], Rahim Sarvar[*2], Ali Tavaolan[3]

1. Department of Geography, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Department of Geography, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3. Department of Geography, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

ARTICLEINFO

Research Paper

Article history:

Received: 2023/03/26

Accepted: 2024/02/07

Published online: 2024/12/20

Keywords: *The future of greenbelt, Tehran metropolitan area, integrated management, neo-regionalism.*

Abstract

Iran's geographical location, coupled with its unique political, seismic, physical, and demographic conditions, has placed the metropolis of Tehran in a vulnerable position during an earthquake crisis. Assessing the transportation network and distribution of urban open spaces plays a crucial role in emergency evacuation and reducing urban vulnerability. The primary objective of this research is to evaluate and analyze accessibility to these spaces to mitigate vulnerability during earthquakes. Initially, open spaces were identified, and population concentration points were determined using hot and cold spot analysis. Subsequently, the spatial pattern of population points was identified using the nearest neighbor average technique, and their distances from open spaces were calculated. The results indicate that open spaces are more abundant than semi-open spaces and are primarily located in the northern parts of the region. Additionally, population density is high in the center of the region and low in the eastern parts. On average, the distance between population concentration points and open and semi-open spaces is 300 and 400 meters, respectively. Service area analysis reveals that access to open spaces is possible within 15 to 300 seconds, but access is limited in some western areas. Access to semi-open spaces is unsatisfactory, and in parts of the north, west, and east of the region, access will not be possible. Overall, in the event of an earthquake, except for parts of the western and eastern edges, there is adequate access to safe spaces within the specified time frame.

Citation: Hamid Javani, Rahim Sarvar, Ali Tavaolan. (2024). Analysis **of Factors Affecting Intelligent Urban Growth with a Futures Studies Approach: Aligudarz Cit**y, Journal of Future Cities vision, 5(20), 119-135.

© The Author(s). Publisher: Iranian Geographical Association

[*] **Corresponding author:** Rahim sarvar, **Email:** sarvarh83@gmail.com

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

journal of Future Cities vision
Winter 2024. Vol 5. Issue 19
ISSN (Print): 2783-0780- ISSN (Online): 2783-0780
Journal Homepage: https://www.jvfc.ir/

Extended Abstract

Introduction

Political-administrative division (as a symbol of centralization in metropolitan areas) is a challenge that has been proposed to solve or reduce the bad effects of different approaches and strategies from the metropolitan areas of the world. Perhaps the successful approach in this field can be defined in the concept of "region" Modernism" searched for the strategy of decentralization and balancing the development process through policies such as the creation of coordinating structures, cooperation between disjointed and independent policy-making components, integration of the management system of urban spaces and The peri-urban areas follow the adaptation of the functional territory (administrative divisions) with the organizational system (local government structure). political (decreasing democracy and public participation), economic (decreasing efficiency in service delivery), development (decreasing economic competitiveness), planning and policy-making and reducing the effectiveness of plans and programs, and social, reducing equality and economic balances and social) and argue that although free market forces are the driving force for the emergence and development of metropolitan areas and urban complexes, the future and capacity of metropolitan areas is dependent on institutional capacity and public governance, a capacity that is capable of more than To deal with physical densification, guide economic development and create a balance between the components of competitiveness, social strength and livability at the level of the metropolitan area.

Methodology

The present research is of the type of applied purpose and descriptive and exploratory in nature. By using documentary studies and meta-analysis methods, the trends and variables affecting the future of the Tehran metropolitan area have been identified, and by applying Peterschwartz's future research and scenario writing method and by using the Delphi method and using the opinion of experts and experts, the factors (trends that determine the future) the boundaries of the metropolitan area of Tehran) were determined and finalized. In this method, after identifying 70 variables in 7 areas (management, economic, good urban governance, environmental, political, physical and social) as trends affecting the integrated management of the urban area of Tehran, using MICMAC software, the trends The impact on the future status of greenbelt was evaluated. The statistical population of the research was divided into several panels (geography and urban planning, urban planning, urban and regional planning, development economics, political geography, etc.); The variables identified through document reviews and experts' opinions include 55 variables in the form of 5 general dimensions. In this research, after presenting a picture of the future management situation of the metropolitan area of Tehran, a governance proposal has been made in the framework of the theory of neo-regionalism. Schwartz's scenario writing process implemented in this research are:

Results and Discussion

The findings of the future research models indicate the fact that in the most optimistic situation, the problem of population growth and encroachment on sacred lands and the so-called car constructions, immigration pressure and social and physical problems resulting from it will remain at the same current levels until the next 15 years. It will continue more or less, although the trend of urbanization and migration trends along with the implementation of some of the strategic proposals of the greenbelt plan. In addition to the sensibility of the administration of the province and the city of Tehran to the problems of greenbelt, the capital shows a small possibility of a decrease in its dimensions. Of course, this statement cannot mean that the management is indifferent, and in other words, this statement is a solid proof of the seriousness and day-to-day efforts of the managements of different levels in solving the social, economic and physical problems of greenbelt, and only in this It is the case that we can hope for the realization of the preservation and sustainable development of greenbelt.

Conclusion

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

journal of Future Cities vision
Winter 2024. Vol 5. Issue 19
ISSN (Print): 2783-0780- ISSN (Online): 2783-0780
Journal Homepage: https://www.jvfc.ir/

•Due to the concentration of population in the middle part of the area located in the capital's sanctuary, it is necessary to implement a unified policy to control the population, prevent the growth of migrations and ban new settlements and non-residential zoning of the land, and it seems that due to the concentration of the population in this area , an important part of the spatial zoning of the capital's sanctuary in the field of providing social services and the effectiveness of social sustainability indicators. The capital should be concentrated in the middle part of greenbelt (especially Islamshahr-Rabat Karim area).

•In greenbelt area, 80% of households live in residential units less than 100 meters and there are less than 500 hospital beds for every 100,000 people, and the lack of cinemas and welfare and social service centers is another part of the problem. which necessitates their immediate supply.

• An income view of the privacy zone has been the basis of serious damage during this period, while the privacy has the nature of protection and breathing space, therefore, changing this perception of the mentality of managers and related organizations is a matter that is necessary in relation to Those executive programs should be prepared.

References

1.
2. Akbai, M., Sarvar, R., Sobhani, N., & Mousavi Nour, S. A. (2017). Applying Meta-SWOT Model in Planning and Management of sustainable Development and Protection of Metropolises (Case Study: Southern Area (Buffer Zone) of Tehran Metropolis). Majlis and Rahbord, 24(91), 66-100.
3. Akhoundi, A., Barakpou, N., Asadie, I., Basirat, M., & Taherkhani, H. (2008). Pathology of Forms of Municipal Government in Iran. Human Geography Research, 41.
4. Babaei, M., & Ebrahimi, S. (2016). Studying the Components of Integrated Urban Management in Isfahan. Urban Economics, 1(1), 17-36. doi: 10.22108/ue.2016.22102
5. Khaliji, M., Sarvar,R. (2018). Analysis of the Types of Fragmentation and the Effectiveness of Achieving in Suburban Integrated Urban Management of Capital Iran, Journal of Studies Of Human Settlements Planning, 13(43), 283-303. magiran.com/p1895476
6. Sarvar R. (2014). Analysis of Development Indicators in Border Regions to Meet Sustainable Security (Case Study: Border Townships of West Azarnaijan Province), journal of police Geography, 2(7), 25-54. magiran.com/p1436113
7. Sarvar R. (2020). Analysis of the Impact of the Proposed Law of Urban managment in Iran on the Realization of Regional Governance the Limits of Metropolitan Area (Case Study of Tehran Metropolis), Quarterly of Geography (Regional Planing), 9(4), 899-924. magiran.com/p2106906
8. Sarvar R. (2021). Political economy and integrated greenbelt management of Tehran metropolitan area, Journal of Urban Economics, 6(1), 27-40. magiran.com/p2500615
9. Sarvar, R (2016). Planning and management of metropolitan areas (with an emphasis on integrated management of Tehran's metropolitan area). Tehran: Soroush Publications.
10. Sarvar, R (2016). Strategic Analysis of Spatial-Functional Developments in the Southern zone of Tehran Metropolis (Case study: Shahr-e-Rey & Islamshahr). Scientific- Research Quarterly of Geographical Data (SEPEHR), 25(98), 57-72. doi: 10.22131/sepehr.2016.22138
11. Sarvar, R (2017). Analyzing factors affecting the feasibility of integrated urban management; Case study: Tehran metropolis. Geography, 15(52), 37-52.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

journal of Future Cities vision
Winter 2024. Vol 5. Issue 19
ISSN (Print): 2783-0780- ISSN (Online): 2783-0780
Journal Homepage: https://www.jvfc.ir/

12. Sarvar, R. (2017). "Economy of space and regional inequalities Case Study: Ardabil Province Rahim sarvarh." Regional Planning 4(6): 59-72.

13. sarvar, R., (2021). compile of future scenarios for informal settlement in the southern part of Tehran metropolitan area. Geography (Regional Planning), 11(43), 423-447.

14. Shaikhi, M., & Shabestar, M. (2018). Pathology of the Integrated Management of the Tehran Metropolitan Peri-urban Area. Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning, 3(4), 1-34.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

نوع مقاله: پژوهشی

فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده

www.jvfc.ir

دوره پنجم، شماره چهارم، پیاپی (۲۰)، زمستان ۱۴۰۳

صص ۱۳۵-۱۲۱

فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده

Future Cities Vision

آینده حریم منطقه کلانشهری تهران و گام‌های سیاستگذاری مبتنی بر نومنطقه‌گرایی

حمید جوانی: دانشجوی دکتری گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

رحیم سرور: استاد گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. [۱]

علی توکلان: استادیار گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۹

چکیده

حریم تهران محل سکونت قریب به ۷ میلیون نفر جمعیت است کانون هایی که خاستگاه حاشیه ای داشته و به مرور در فضاهای به اصطلاح رسمی شهری ادغام شده اند، حریم پایتخت تاکنون محلی بوده برای دست اندازی زمین خواران و هجوم فقرا و حتی برخی از سازمان های رسمی در قالب تعاونی ها که بدون کمترین هماهنگی زمینه های تفرق فضایی-اجتماعی را در آن را در آینده رقم می زنند. بر اساس مطالعات اداره کل حریم، بیش از ۲۴ سازمان و نهاد به نوعی در پهنه حریم، سیاستگذاری می کنند و از طرفی بر اساس آینده نگری های جمعیتی، قریب به ۳ میلیون نفر دیگر به جمعیت این پهنه تا حدود سال ۱۴۰۵ اضافه خواهد شد این در شرایطی است که هم اکنون پهنه حریم با انواع چالش ها مواجه است که به مراتب از مشکلات شهر تهران فراتر هستند، تعرض به اراضی با قابلیت های زیست محیطی، کوه خواری، تقلیل شانیت فضاهای جنوبی، گسترش اسکان های غیررسمی، تصرف های عدوانی، صدور مجوزهای موردی با نگاه جزیره ای بخشی از این چالش هایی هستند که تداوم آنها آینده مبهم و بغرنجی را به تصویر می کشد. هدف اصلی این مقاله تحلیل روندهای تاثیرگذار بر آینده حریم و منطقه کلانشهری تهران و سپس معرفی الگوی حکمرانی و مدیریت یکپارچه در قالب رویکرد نومنطقه گرایی می باشد. یافته های تحقیق نشان می دهد که تداوم روندهای کنونی آینده مبهمی را پیش روی شاخص های توسعه ای و مدیریتی منطقه شهری تهران قرار می دهد و پیاده سازی تدریجی گام های نومنطقه گرایی از رویکرد آسان به (توقف اقدامات ضدمنطقه گرایی)، رویکرد متوسط(برنامه های گذار)، رویکرد دشوار(پیاده سازی برنامه های اصلی منطقه گرایی) بسیار ضروری و به نوعی سیاست اصلی و راهبردی می باشد.

واژگان کلیدی: آینده حریم، منطقه کلانشهری تهران، مدیریت یکپارچه، نومنطقه گرایی.

۱- مسئول مکاتبات: sarvarh83@gmail.com

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

مقدمه

تفرق سیاسی–مدیریتی (به عنوان نمادی از تمرکزگرایی در مناطق کلانشهری، چالشی است که برای حل یا تقلیل اثرات سوء آن رویکردها و راهبردهای مختلفی از سوی مناطق کلان شهری دنیا مطرح شده است. شاید بتوان رویکرد موفق در این عرصه را در مفهوم "منطقه گرایی نوین" جستجو نمود که راهبرد تمرکززدایی و تعادل بخشی به فرایند توسعه را از رهگذر سیاست هایی همچون ایجاد ساختارهای هماهنگ ساز، همکاری بین اجزای از هم گسیخته و مستقل سیاست گذاری، یکپارچه سازی نظام مدیریت فضاهای شهری و پهنه های پیرا شهری، انطباق قلمرو عملکردی (تقسیمات اداری با نظام سازمانی (ساختار حکومت محل) پیگیری می نماید. مجموعه نظریه های موید منطقه گرایی که از ۱۹۹۰ به بعد مطرح شده اند عمده مسائل مرتبط به تمرکز و تفرق سیاسی کلان شهری را در پنج حوزه سیاسی(کاهش مردم سالاری و مشارکت عمومی)، اقتصادی (کاهش کارایی در خدمات رسانی) توسعه (کاهش توان رقابت پذیری اقتصادی)، برنامه ریزی و سیاست گذاری و کاهش اثربخشی طرح و برنامه ها و اجتماعی کاهش برابر و توازن های اقتصادی و اجتماعی) دسته بندی کرده و استدلال می–نمایند که هرچند نیروهای بازار آزاد نیروی محرک ظهور و توسعه نواحی کلان شهری و مجموعه های شهری است(sarvar et al , 2007) ولی با اینحال آینده و ظرفیت مناطق کلانشهری وابسته به ظرفیت نهادی و حکمروایی عمومی است ظرفیتی که قادر است بیشتر از اینکه به تراکم زدایی کالبدی بپردازد، توسعه اقتصادی را هدایت کرده و بین مولفه های رقابت پذیری، استحکام اجتماعی و زیست پذیری در سطح منطقه کلان شهری تعادل ایجاد نمایند(sheikhi and shabestari, 2018)

تمامی راهبردهای منطقه گرایی در پی ایجاد ساختارهای هماهنگی و همکاری بین اجزای از هم گسیخته و مستقل سیاست–گذاری، تصمیم گیری و اجرا در منطقه کلانشهری برای کاستن از اثرات سوء تفرق و عوامل تصمیم گیر و اجرایی مختلف موثر و فعال در آنهاست. به طوری که از این طریق امکان سیاست گذاری و اقدام هماهنگ منطقه ای بوجود آید. به عبارت دیگر، همچنان که لوفور معتقد است انواع مدل های منطقه گرایی با انواع اشکال حکومت های منطقه ای کلانشهری در تلاش برای جستجوی انطباق قلمرو عملکردی (منطقه کلانشهری) با نظام سازمانی (ساختار حکومت محلی) هستند(Akhundi, 2007).

مبانی نظری

نظریه ها و رویکردها

منطقه گرایی کلانشهری به عنوان یک راهبرد در برابر تفرق سیاسی انواع مختلفی دارد که می توان بر اساس شدت منطقه–گرایی موجود در آنها به صورت یک طیف از شدیدترین تا ضعیف ترین نوع منطقه گرایی، سازماندهی کرد. در یک سوی طیف شدیدترین شکل منطقه گرایی قرار دارد که همه واحدها وعناصر حکومت های محلی واقع در منطقه کلانشهری را در یک حکومت واحد منطقه ای یکپارچه می کند(ziary,2020)

این شکل از منطقه گرایی در حالت ناب خود به مدل حکومت کلانشهری معروف است(sarvar,2013). در سوی دیگر طیف، بدون انجام هیچ گونه تغییرات ساختاری در نظام حکومت های محلی، صرفا از همکاری های داوطلبانه ایی بین حکومت های محلی موجود در قالب قراردادهای فی ما بین، برای خدمات رسانی پشتیبانی می شود. گاهی اوقات از این نوع منطقه گرایی کلان شهری با عنوان (حکمروایی بدون حکومت) یاد می شود. مدل حکومت کلانشهری منبعث از رویکرد کلان شهرگرایی است، که حاصل تلقی از منطقه کلانشهری به عنوان یک کل ارگانیک است(khaiji et al, 2018). در برابر رویکرد کلانشهرگرایی و حامیان منطقه گرایی، رویکرد شهرداری گرایی قرار دارد که حاصل از تلقی از منطقه به عنوان یک هویت چند هسته ایی است(sarvar et al, 2017).

اگر نخستین رویکرد حامی از ایجاد نظام حکومت مستقل و فرادست منطقه کلانشهری است، دومین رویکرد که مبتنی بر نظریه انتخاب عمومی است، از وضعیت موجود یعنی ادامه تفرق سیاسی حمایت کرده و مخالف ایجاد و استقرار هرگونه

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

سـطح حکومت فرادسـت حکومت محلی یا حکومت شهرداری است. مقدمه پیش گفته راه را برای توضیح مختصر نظریه های منطقه–گرایی فراهم می کند. سه نظریه در باره منطقه گرایی کلانشهری وجود دارد(sarvar, 2016).

-الف) نظریه منطقه گرایی سنتی از ۱۹۰۰ تا ۱۹۶۰ بر این عرصه غلبه داشت و به عنوان یک "تز" مطرح

-ب) نظریه انتخاب عمومی از دهه ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ به عنوان یک "آنتی تز" طرح شده است،

-ج) نظریه منطقه گرایی نوین که بعد از ۱۹۹۰ با احیای نهضـت منطقه گرایی در شـکل یک "سـنتز" مطرح شـده است(sarvar, 2014).

به عبارت دیگر نظریه اول و سـوم موید منطقه گرایی محسوب شده و نظریه دوم ادعاها و استدلال های کاملا مخالفی را مطرح می کند. نظریه های موید منطقه گرایی کلانشهری عمده مسایل مرتبط با تفرق سیاسی کلانشهری را در پنج حوزه سیاسی(کاهش دموکراسی و مشارکت عمومی)، اقتصادی (کاهش کارایی در خدمات رسانی)، توسعه (کاهش توان رقابت–پذیری اقتصـادی) برنامه ریزی و سـیاست گزاری کاهش اثربخشی سیاسی و اجتماعی (کاهش برابری) دسته بندی کرده اند، در قالب نظریه های منطقه گرایی سنتی و نوین روابط زیر میان تفرق سیاسی و مولفه های بالا قابل استدلال است:

الف) تفرق سـیاسـی موجب کاهش کارایی در ارائه خدمات رسـانی می شـود. از سوی دیگر منطقه گرایی موجب افزایش کارایی در ارائه خدمات به واسـطه بهره برداری از صرفه های حاصل از مقیاس بویژه در خدمات مقیاس منطقه ای خواهد شد(Babai and Ebrahimi, 2016).

ب) تفرق سیاسی موجب تشدید نابرابری مرکز پیرامون در منطقه کلانشهری می شود. از سوی دیگر منطقه گرایی موجب کاهش نابرابری های اجتماعی (جدایی گزینی نژادی و در آمدی) و بهره مندی از خدمات عمومی بین شـــهر مرکزی و نقاط سکونتی پیرامونی (شهرها و روستاهای موجود در هاله شهری و روستایی) می شود.

ج) تفرق سـیاسی موجب کاهش اثربخشی خدمات رسانی و سیاست گذاری توسعه فضایی در منطقه می شود. این امر به ویژه در خدمات و سـیاسـت هایی که اثربخشی آن مستلزم همکاری و هماهنگی تمامی عناصر موثر در منطقه است و به لحاظ ماهیت مرزهای سـیاسـی موجود را در می نوردند بیشتر مشهود خواهد بود. برای مثال در ارائه خدماتی مانند کنترل آلودگی آب و هوا با جلوگیری از پراکنده رویی توسـعه شهری در هاله کلانشهری و حفاظت زیست محیطی، منطقه گرایی کلانشـهری از طریق اسـتقرار چارچوب سـیاسـت گذاری و تصمیم گیری در منطقه که کلیه قلمروها متعهد به اجرای آن باشند، می تواند اثربخشی سیاستی و خدمات رسانی را در بخش های فوق اعتلا بخشد(Sarvar, 2010).

د) تفرق سـیاسـی به واسطه ایجاد اغتشاش در الگوی حکومت موجب کاهش مشارکت عمومی می شود و از سوی دیگر منطقه–گرایی کلانشـهری موجب افزایش دموکراسـی و مشارکت عمومی در سیاست گذاری ها و تصمیم گیر ها خواهد شد(nemati et al, 2017).

چنان که که "سـاویچ" و "فوگل" اسـتدلال می کنند دیدگاه منطقه گرایی نوین در زمینه حکمروایی کلانشهری انعکاسی اسـت از دگرگونی شرایط کلی و گذار از حکومت به حکمروایی، همانگونه که برخی صاحبنظران دیگر نیز معتقدند. با نظر به تحلیل–های صـنف گرایی نوین و نیز تحت تاثیر رویکرد شـبکه سـیاسـتی این مجموعه بحث ها بر اهمیت فزاینده میانجی گری عملکردی منافع بین بازار و سـلسله مراتب در مقایسه با میانجی گری قلمرویی منافع مبنی بر سیستم های تصمیم گیری نمایندگی و پارلمانی تاکید دارد. همچنین این رویکرد تاکید دارد که وجود یک دولت ضعیف از یکسو و رشد فزاینده اهمیت شبکه های سیاسی و بازیگران اجتماعی قویا، از سوی دیگر در حقیقت بازتاب مدرنیزاسیون اجتماعی است که تدبیر اندیشی برای رفع چالش های ناشی از افزایش پیچیدگی جوامع مدرن را در دستور کار قرار می دهد(Alipour et al, 2020)

منطقه گرایی نوین بر شکل گیری حکمروایی کلان شهری از طریق تعامل بین طیف گسترده ایی از بازیگران تاکید دارد، تا از طریق سـلسـله مراتب دولتی با پیروی از ایده " فریتز شـارپف می توان استدلال کرد که ظرفیت رهبری شیوه جدید حکمروایی کلانشـهری (منطقه گرایی نوین) بسـتگی به توانایی آن از گریز از تله تصمیم گیری مشترک دارد. این مشکل

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

زمانی روی می دهد که مدافعان وضع موجود تمامی تغییرات پیشنهادی را متوقف می کند. این امکان به واسطه قاعده اتفاق آرا کامل شکل می گیرد که نتیجه میزان بالا وابستگی متقابل بازیگران مختلف است(sarvar et al, 2017).

به طورکلی ارزیابی شرایط تحقق مدل حکمروایی شهری در حریم منطقهٔ کلانشهری تهران و ارزیابی ساختار و شیوه فعلی اداره امور منطقه شهری تهران با اصول و راهبردهای مدل منطقه گرایی نوین، مبین نارسایی‌های زیر می‌باشد:

فقدان نظام مدیریتی و حکومتی مستقل و متمایز برای منطقه کلانشهری تهران: منطقه کلانشهری فاقد یک سیستم متمایز، تعریف شده و رسمی‌مدیریت فضایی است. با این حال، اداره امور این نظام، با اتکا به ساختارها و روش‌های رایج و ملاک عمل مدیریت شهری و روستایی در حال انجام و گذران است.

اتکای ساختار و روش‌های جاری اداره امور منطقه کلانشهری بر ساختارهای دولتی و عمومی‌موجود: عناصر اصلی و رسمی‌اداره امور منطقه کلانشهری تهران عمدتاً شامل سازمان‌های دولتی و عمومی‌است و بخش‌های مردمی‌و خصوصی حضوری در این عرصه ندارند(sarvar et al, 2016).

نفوذپذیری فرایند تصمیم‌گیری در امور اجرایی در سازمان‌های رسمی‌مدیریت منطقه کلانشهر تهران از سوی مراجع غیررسمی قدرت اجتماعی و اقتصادی: فقدان مجراها و سازوکارهای رسمی و اعمال قدرت و نظارت توسط نهادهای بخش های مردمی‌و خصوصی به اعمال قدرت و نفوذ آنها از طریق مجاری و روش‌های غیررسمی اما موثر منجر شده است(Sarvar, 2011).

عدم قرابت ساختار موجود با هر دو الگوی حکومت شهری و حکمروایی شهری: با وجود عدم تناسب فرایند و محتوای ساختار موجود با الگوی حکومت شهری، فاصله این ساختار با الگوی حکمروایی شهری هم به لحاظ رویه و هم به لحاظ محتوا بسیار بیشتر و عمیق‌تر است.

تشتت و تفرق ساختار فضایی و منطقه کلان شهری به تبعیت از نهادها و سازمان‌های متفرق و منبعث از الگوی حکومت شهری: واگرایی در ساختار و سازمان فضایی منطقه کلانشهری تهران را می‌توان نتیجه غلبه رسمی‌نهادهای قدرت و ناهم سویی نهادهای غیر رسمی‌با سیاست‌ها و برنامه‌های آنها دانست، تقابل و ناهمسویی مذکور، زمینه ساز واگرایی عناصر اصلی ساخت و ساز – بخش خصوصی و مردمی– و در نتیجه تشتت و تفرق در ساختار فضایی – کالبدی منطقه کلان شهری تهران شده است(Sarvar, 2011).

افت زیست‌پذیری و کیفیت زندگی در منطقه کلان شهری تهران: شرایط موصوف باعث تشدید ناپایداری و موانع زندگی و فعالیت سالم در منطقه کلان شهری تهران شده و خواهد شد.

ضرورت ارتقا و انطباق مدیریت منطقه کلان شهری تهران در جهت هماهنگی با تغییرات نهادی تقویت کننده قدرت بخش‌های غیر دولتی، مردمی‌و خصوصی: تحولات دو دهه اخیر در سطح منطقه کلانشهری تهران به ارتقای عملی جایگاه، قدرت بالقوه و نفوذ بالفعل بخش‌های غیر دولتی در فرایندهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فضایی این منطقه منجر شده است. پایداری و انسان محور بودن توسعه آینده این مجموعه، مستلزم ظرفیت‌سازی برای پذیرش نیروهای جدید در سازمان مدیریتی منطقه از طریق استناد به آموزه‌های رویکرد حکمروایی شهری و تقویت حس اعتماد و تشریک مساعی بین همه این کنشگران است(Akbari et al, 2017).

روش تحقیق

محدوده مورد مطالعه

بر اساس مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، حریم پیشنهادی پایتخت(مستخرج از نتایج مطالعات طرح جامع حریم و پیشنهادی طرح جامع تهران) با مساحتی بالغ بر ۶۰۰۰ کیلومتر مربع عرصه استقرار حدود ۲۶ شهر، ۲۳۷ روستای دارای سکنه و صدها کانون فعالیتی می‌باشد که در مجموع حدود ۴ میلیون نفر انسان را در برمی‌گیرد که به موازات تبعیت از شرایط ملی، همچنان مسیر خود را در جذب مهاجران و تداوم گسترش فضایی سکونت‌های رسمی‌و

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

غیررسمی‌طی می‌نماید (و حداقل تا ۲۰ سال آینده هم طی خواهد کرد). این پهنه محل زندگی و فعالیت قریب به ۴ میلیون نفر انسان می‌باشد که بعضاً از دسترسی به امکانات اولیه محرومند.

نحوهٔ مدیریت حریم کلانشهرها از مهمترین چالش‌های پیش رو در تحقق بخشی به راهبرد صیانت و توسعه پایدار آن است، اهمیت این مساله زمانی بیشتر آشکار می‌شود که بدانیم دولت و در کنار آن مدیریت منطقه شهری تهران باید بتوانند، ضمن ایفای نقش مطلوب در فضای تازهٔ جهانی، توسعه‌ای پایدار و محیطی قابل زیست را برای ساکنان ۱۶ میلیون نفری این پهنه فراهم سازند. به طورکلی ارزیابی شرایط تحقق مدل حکمروایی شهری در منطقهٔ کلان‌شهری تهران و ارزیابی ساختار و شیوه فعلی اداره امور منطقه شهری تهران با اصول و راهبردهای مدل منطقه‌گرایی نوین، مبین نارسایی‌هایی در حوزه های مختلف قانونی، سیاست‌گذاری و اجرایی می‌باشد. حداقل تا همین چند سال اخیر حریم در نظام مدیریت فضا و نیز در نظام مدیریت شهری و منطقه‌ای تهران چندان جدی گرفته نمی‌شد، ساختار فعلی "اداره کل حریم تهران" وابسته با شهرداری تهران- به‌عنوان بازیگر و مسئول اصلی بخش امورات حریم، ناظر بر واقعیت و فلسفه وجودی حریم نمی‌باشد از طرفی تعارضات قانونی، نبود وحدت رویه از سوی سازمان‌های مختلف در کنار نگرش بخشی و در اغلب موارد نگاه سوداگرانه زمین سبب بروز نامعادلات و نابسامانی در ابعاد و سطوح مختلف شده است که شاید در هیچ زمانی توسعه منطقه شهری تهران تا این حد به نحوه مدیریت حریم آن وابسته نبوده است، واقعیتی که کم و بیش در خصوص سایر کلانشهرهای کشور نیز مصداق دارد.

مهم‌ترین ویژگی‌های مدیریت کلان‌شهری امروز تهران عبارتند از:

- تفرق به‌عنوان مهم‌ترین چالش فرآوری مدیریت کلان‌شهری به ویژه در ارتباط با تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های توسعه شهری است
- جایگاه و هویت سیستم مدیریت کلان‌شهری به‌عنوان یک سطح مستقل در اداره امور محلی مشخص نمی‌باشد.
- به‌رغم وجود شورای شهر و شهرداری، نظام تصمیم‌گیری در شهر تابع سیاست های کلی نظام اداره متمرکز کشوری و فاقد ویژگی های شیوه اداره مشارکتی و شهروند مدار است. نظرات و تصمیمات ساکنان شهر جایی در اداره کلان‌شهر ندارد.
- مدیریت کلان‌شهری دارای ماهیت بخشی با چند پارچگی فضایی و تعدد سازمان ها و ادارات دخیل در مدیریت شهر است.
- انطباق لازم مابین حوزه عمل مدیریت شهری با تقسیمات فضایی و عملکردی کلان‌شهر وجود ندارد. کلان‌شهر تهران بخشی از منطقه کلان‌شهری تهران بوده و جدای از آن نیست چنین نگرشی درمدیریت کلان‌شهر تهران وجود ندارد.
- مشکلات درونی در حوزه‌های مدیریتی، اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی مدیریت شهری را از تأمل در مورد نقش جهانی کلان‌شهر تهران باز داشته است.

افزایش کالبدی و رشد فضایی کلان‌شهر تهران با رشد نهادهای مؤثر در اداره شهر بدون تشریک مساعی و هماهنگی لازم انجامیده است. بزرگ شدن بدنه اداری و رشد تعداد سازمان‌های مؤثر در اداره کلان‌شهر تهران با افزایش فاصله یکپارچگی در عملکرد هماهنگ و مؤثر آن‌ها همراه شده است. عدم کنترل، عدم پاسخگویی و ناتوانی در دستیابی به توافقی همگانی، در مورد مسائل منطقه کلان‌شهری و برنامه‌های ناسازگار و گاه متضاد از جمله ویژگی‌های ناشی ازدیاد نهادهای اداره کلان‌شهر و منطقه کلان‌شهری است(Sarvar, 2011).

جدول ۱. وضعیت مولفه‌های حکمرانی حریم منطقه کلانشهری تهران

ابعاد	مؤلفه	شاخص(معیار)

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

تفرق در نظام شهری	سیاستگذاری	- تفرق ارتباط ارگانیک از سطح راهبرد و سیاست ها در قیاس با سطح اجرای حریم - تفرق در نظام داده و اطلاعات ملاک عمل سیاستگذاری تا اجرا در مدیریت حریم - تفرق مدیریتی در سطوح مختلف سیاستگذاری حریم تهران - تفرق ساختاری رشته‌های اصلی ذی‌مدخل در نظام مدیریتی شهر تهران - ضعف مدیریت گروهی و کارا در ساختار و سیاستگذاری‌های شهر تهران - تفرق برنامه‌های مدیریتی تهیه شـده در ارائه الگویی کارآمد برای توسـعه پایدار یکپارچه مناطق دخیل در حریم تهران
	اجتماعی	- تنوع شرایط زندگی در پهنه‌های مختلف درگیر در حریم تهران - تفرق شاخص های اقتصادی با توجه به شاخص های انسانی و فضایی در مدیریت شهر - تنوع شرایط اقتصادی حاکم برپهنه های مختلف حریم پایتخت - تفرق و عدم انسجام فرهنگی و قومیتی در پهنه های مختلف حریم
	کالبدی	- تنوع و تفرق درشانیت های مکانی–فضایی در پهنه های مختلف حریم - تفرق در ظرفیت های طبیعی پهنه های شمالی – جنوبی شهر - تفرق و تنوع در وضعیت زیرساخت‌ها برای تحقق راهبرد صیانت و توسعه پایدار شهر - تفرق‌های کالبدی با ناشناخته بودن ظرفیت‌های مدیریت در توسعه متوازن و شهر
تفرق در نظام برنامه ریزی و مـدیریتی	قانونی	- تفرق مدیریتی در وفاق بین وزارت راه و شهرسازی و سازمان مدیریت و برنامه ریزی - تفرق در تعریف دقیق جایگاه برنامه های مدیریتی و نگاه یکپارچه در اسناد قانونی - تفرق و عدم انسجام قانونی در ساختار حریم
	نهادی	- تنوع و تفرق در انواع برنامه‌های سازمان‌های ذی مدخل حریم - تفرق‌های شاکله ای یکپارچه از اطلاعات مدیریتی دستگاه‌ها و نهادها - تنوع و افتراق مدیریتی بین نهادهای حاکمیتی با نهادهای عمومی–خصوصی - تفرق نظام مدیریتی در چارچوب برنامه‌های آمایش سرزمینی - تفرق ذینفعان و ذینفوذان در فرایند تصمیم‌گیری و تصمیم سازی - تفرق تعامل نهادی با نهادهای ملی - تفرق نهادهای محلی در فرایند تقسیم قدرت شهری

Source: Sarvar, 2011

نظام بوروکراتیک بدون سیاست‌های راهبردی و هدفمند در توسعه شهری، از عملکرد اصلی شهرداری در پرداختن به توسعه شهری کاسته است. شهرداری کلان‌شهر تهران به‌عنوان بازوی اجرایی سیاست‌های شهری و در واقع زمینه‌ساز تعریف و توسعه کارکردهای فراملی برای کلان‌شهر؛ خود گریبانگیر مشکلات و مسائل داخلی در سیستم مدیریت کلان‌شهری است:

- شـهرداری کلان‌شـهر تهران با توجه به اختیارات، منابع و مسـائل کلان‌شـهری، به تنهایی قادر به مدیریت کلان‌شهر در وضعیت موجود نمی‌باشد.
- هماهنگی بین شـهرداری‌های مناطق مختلف شهرداری کلان‌شهر تهران با سایر سازمان‌ها و نهادهای اداره کلان‌شهر قوی نیست.
- ارتباط لازم و کامل دو طرفه بین مردم و شـهرداری چندان محکم نیسـت(شـهرداری در نظر مردم متولی جمع‌آوری عوارض و مالیات دولتی اسـت و در ازای آن نقش‌هایی رابرای کنترل فعالیت مردم بر عهده دارد و از سوی دیگر مسوول تنظیف شهر است).
- سطح هماهنگی لازم میان شهرداری و شورای شهر برای توسعه شهری پایین است.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

- اختیارات تصمیم‌گیری و نیز درآمدهای شهرداری‌ها در قبال انتظارات ساکنان شهری محدود است.
- قوانین شهرداری‌ها متناسب چندان با نیازهای امروزی توسعه شهری نمی‌باشد.
- تصمیمات شهرداری‌ها ضمانت‌های کافی اجرایی برخوردار نمی‌باشد
- شـــهرداری فقط بخش کوچکی از مدیریت شـــهر را برعهده دارد. فقدان مدیریت یکپارچه موجب تداخل و تزاحم خدمات‌رسانی شهری می‌گردد.
- ذهنیت موجود به محدود کردن شـهرداری به دایره تنگ خدمات‌رسانی مرسوم خو گرفته است. این خدمات در طی دهه‌های گذشته انجام گرفته و دایره آن به امور اجتماعی، اقتصادی و امثالهم گسترش نیافته است.
- بر اثر فقـدان ذهنیت مســـاعد برای طلب و رواج مدیریت شـــهری یکپارچه، بســـیاری از امور مربوط به شـهرداری‌ها به بخش‌ها و نهادهای اجرایی دولتی واگذار شـده اسـت. وجود قوانین و مقررات به پشتوانه و توجیه‌گر چنین واگذاری بوده است.

شکل ۱. محدوده مورد طالعه

داده و روش کار

پژوهش حاضـر از نوع هدف کاربردی و از حیث ماهیت، توصـیفی اکتشـافی است. با استفاده از مطالعات اسنادی و روش فراتحلیل روندها و متغیرهای موثر بر آینده حریم منطقه کلانشهری تهران شناسایی شده و با کاربست روش آینده پژوهی و سناریونویسی پیترشوارتز و با بهره گیری از روش دلفی و استفاده از نظر خبرگان و متخصصین، عوامل (روندهای تعیین کننده آینده حریم منطقه کلانشـهری تهران) تعیین و نهایی گردیدند. در این روش بعد از شـناسـایی ۷۰ متغیر در ۷ حوزه (مدیریتی، اقتصادی، حکمروایی خوب شهری، زیست‌محیطی، سیاسی، کالبدی و اجتماعی) به عنوان روندهای تاثیرگذر بر مدیریت یکپارچه حریم منطقه شـهری تهران، با استفاده از نرم‌افزار میک مک (MICMAC) روندهای تأثیر بر وضعیت

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

آینده حریم مورد ارزیابی قرار گرفتند. جامعه آماری پژوهش در چندین پنل (جغرافیا و برنامه ریزی شـهری، شـهرسـازی، برنامه ریزی شـهری و منطقه ای، اقتصـاد توسـعه، جغرافیای سـیاسـی و...) تفکیک گردیدند؛ متغیرهای شناسایی شده از رهگذر بررسی های اسنادی و نظر خبرگان شامل ۵۵ متغیر در قالب ۵ بعد کلی است. در این تحقیق پس از ارائه تصویری از وضـعیت آینده مدیریتی حریم منطقه کلانشـهری تهران نسبت به پیشنهاد حکمرانی در چارچوب نظریه نومنطقه گرایی اقدام شده است. فرایند سناریونویسی شوارتز که در این تحقیق اجرا شده است عبارتند از:

گام اول: شناخت موضوع و تصمیم اصلی

گام دوم: فهرست عوامل کلیدی

گام سوم: شناسایی نیروهای پیشران

گام چهارم: طبقه‌بندی بر اساس اهمیت و عدم قطعیت

گام پنجم: شناسایی عدم قطعیت‌ها

گام ششم:تدوین سناریوها

گام هفتم: تحلیل پیامدها و نتایج هر سناریو

گام هشتم: انتخاب نشانگرهای راهبردی

جدول ۲. روندهای تأثیرگذار بر مدیریت یکپارچه حریم پایتخت

پیشران های کلیدی	روندها
مدیریتی	عدم انطباق قلمروهای سیاسی اداری با قلمروهای شهری–منطقه‌ای
	تمرکز در فرایند تصمیم سازی و تصمیم‌گیری برای موضوعات مختلف حریم
	عدم همخوانی و تفکیک وظایف حوزه شهرداری‌ها با وظایف ملاک عمل فرمانداری‌ها و بخشداری‌ها
	نگاه بخشی به موضوعات مختلف حریم توسط سازمان‌های ذی مدخل
	ضعف سیستم نظارت و کنترل و نبود بسترهای فنی قوی برای کنترل دقیق وضعیت تغییر کاربری‌ها
	مدیریت‌های بخشی، وجود ۲۶ شهر با ۲۶ حریم به‌جای یک حریم ۲۶ شهر
	میزان چابکی سیستم مدیریت حریم و جدایی حوزه‌های سیاست‌گذاری در بین سازمان‌های مختلف
	میزان و همپوشانی فعالیت‌های سازمان مسکن و استانداری و فرمانداری‌ها و شهرداری‌ها و نهاد قوه قضاییه با یکدیگر در تفسیر قوانین و ممانعت از ساخت و تفکیک‌های غیررسمی زمین
	عدم به‌کارگیری تکنولوژی‌های نوین در مدیریت یکپارچه حریم
	ابهام و تداخل مرزهای حریم
	تنوع رویه‌های اقدام و مداخله در موضوعات مختلف حریم
	خبرگی و ارتباطات بین سازمان‌های مختلف سیاست‌گذار و مجری در موضوعات مختلف حریم
اقتصادی	افزایش رانت زمین و مسکن و گرایش به ساخت‌وسازهای غیررسمی
	فقر در سکونتگاه‌های پهنه جنوبی حریم و فاصله طبقاتی شدید بین پهنه جنوب با شمالی حریم
	وجود انگیزه برای شهرداری‌ها و فرمانداری‌ها برای صدور مجوز ساخت در پهنه بلافصل روستاها و شهرهای حریم
	اشتغال ناپایدار و مساله بیکاری در سکونتگاه‌های واقع در پهنه حریم
	بطئی بودن تغییر شاخص‌های توسعه وضعیت اقتصادی و خانوارهای واقع در پهنه حریم و گرایش به تسلط بر زمین به عنوان عامل اصلی سرمایه
	درجه مشارکت نهادی و سرمایه اقتصادی بین نهادهای مختلف و همچنین ضعف در شکل‌گیری نهادهای مدنی صیانت از حریم
	تنوع اقتصادی فعالیت‌های موجود در پهنه سکونتگاه‌های حریم
	زیرساخت‌های ضعف در پهنه حریم به عنوان هدایتگر توسعه پایدار
حکمروایی	هدایت موضوع اقدامات توسعه‌ای در پهنه حریم مبتنی بر رویکرد فن‌سالاری به‌جای رویکرد اجتماع‌محور – محلی

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

	عدم مشارکت‌جویی از NGOها و سازمان‌های غیردولتی
	ظرفیت‌های پایین پاسخگویی در قبال مسائل پیش‌آمده برای پهنه حریم
	کارایی و اثربخشی پایین اقدامات نهادی–مدیریتی در تحقق راهبرد صیانت از حریم پایتخت
	سود مبنا بودن صرف اقدامات و برنامه‌های مداخله ایی به جای تأکید بر مؤلفه‌های عدالت فضایی–اجتماعی
	توجه کمتر و عدم مسئولیت‌پذیری مدیران شهری در قبال مدیریت یکپارچه حریم پایتخت
	شفاف نبودن سیستم مدیریتی در طرح‌ریزی، اجرا و نظارت حریم پایتخت
	ناکارآمدی مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری در تحقق راهبرد صیانت
	ظرفیت پایین لایحه مدیریت شهری پیشنهادی در تحقق راهبرد صیانت حریم
زیست‌محیطی	روند تدریجی گسترش مسائل و آسیب‌های زیست‌محیطی در پهنه حریم
زیست‌محیطی	پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری در تقویت زیرساخت‌های مدیریت فراگیر و هوشمند سرزمینی
زیست‌محیطی	عدم تبعیت کامل اقدامات نهادهای اجرایی از الزامات زیست‌محیطی
زیست‌محیطی	سنتی بودن نظام بهره‌برداری از ظرفیت‌های محیطی پهنه حریم
زیست‌محیطی	تهدید عرصه‌های باارزش زیست‌محیطی واقع در پهنه حریم
زیست‌محیطی	ضعف مدیریتی در دپو کردن انواع پسماندهای حریم پایتخت
زیست‌محیطی	تقلیل تدریجی ارزش‌های زیستی و زیست‌پذیری پهنه حریم به‌واسطه گسترش آلاینده‌ها
زیست‌محیطی	افزایش آلودگی‌ها با استقرار انواع صنایع در پهنه حریم
زیست‌محیطی	وجود آلاینده‌های زیست‌محیطی ناشی از فعالیت‌های گلخانه‌ای در پهنه حریم
سیاسی	کارآمدی پایین در مقابله با زمینه‌های رانت زمین و مسکن و نیز رانت‌های صدور مجوز ساخت‌وساز
سیاسی	عدم یکپارچگی بین سازمان‌های دخیل در سیستم مدیریت حریم
سیاسی	عدم مشارکت هم‌زمان و یکپارچه نهادهای مدنی، خصوصی و دولتی به‌طور یکپارچه
سیاسی	ضعف ثبات مدیریتی–سیاستی در پهنه حریم و تغییرات دفعتی در سازوکارهای مدیریتی – اجرایی
سیاسی	فرایند تصمیم‌گیری مبتنی بر اولویت‌های بخشی–سازمانی به جای اولویت‌های پهنه حریم
سیاسی	تداوم اثرات اقتصاد سیاسی فضا به‌صورت جدایی گزینی اکولوژیکی و نهادینه شدن فقر
سیاسی	نظام متمرکز برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری
سیاسی	وجود نهادهای برتر با امکان اندک تبعیت از سیاست صیانت و توسعه پایدار پهنه حریم و امر هماهنگی‌های بین سازمانی
سیاسی	رویکرد حیات خلوت به پهنه حریم در خصوص انتقال کاربری‌های مزاحم ولی تشدید کننده رشد اسکان
سیاسی	تعدد نگاه‌های مدیریتی و مساله تفرق نگرش‌های سیاسی–جناحی به عنوان مانع هماهنگی و همکاری همپوشان
کالبدی	ارتباط ارگانیک کانون‌های شهری و روستایی با یکدیگر در مقابل ارتباط تمام کانون‌ها با تهران
کالبدی	تبعیت نظام رشد سکونتگاهی از الگوی رشد پراکنده
کالبدی	اندازه‌های بسیار بزرگ جمعیتی در مقابل ضعف زیرساخت‌های توسعه‌ای شهرها و به‌ویژه سکونتگاه‌های غیررسمی
کالبدی	وجود کاربری‌های ناسازگار
کالبدی	پایین بودن شاخص‌های کمی و کیفی مسکن
کالبدی	گرایش به رشد افقی در تمامی شهرها و روستاهای واقع در پهنه حریم
کالبدی	پایین بودن کیفیت ساخت
کالبدی	ظرفیت‌های بالای روستاهای موجود در پهنه حریم برای تشدید زمینه‌های اسکان غیررسمی
کالبدی	الگویی برای هدایت و ساماندهی سیما و منظر کانون‌های جمعیت و فعالیت در پهنه حریم
اجتماعی	تراکم بالای جمعیت در پهنه حریم و روند رو به تزاید آن
اجتماعی	وضعیت پایین شاخص‌های زنان و کودکان و سالخوردگان
اجتماعی	تداوم زمینه‌های مهاجرت به کانون‌های روستایی و حاشیه شهرهای واقع در پهنه حریم
اجتماعی	پایین بودن احساس امنیت و همچنین بالا بودن نسبی زمینه‌های جرم (فضاهای رهاشده و متروک)
اجتماعی	زمینه آموزش و بسیج شهروندی در راستای افزایش مشارکت اجتماعی و مردمی در مدیریت کارآمد حریم
اجتماعی	هویت و حفظ تعلق مکانی در پهنه حریم
اجتماعی	فشردگی آسیب‌های متنوع اجتماعی در حریم پایتخت

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

	بغرنجی وضعیت سرمایه‌های نهادی و اجتماعی
	زمینه‌های ناکارآمد برای اثربخشی نهادهای مدنی در صیانت از حریم
	سطح نابرابری فضایی- کالبدی – اجتماعی
	حضور فقر و جامعه‌ای با دهک‌های پایین درآمدی
	پایین بودن سطح رفاه و کیفیت زندگی در حریم
	توزیع نامناسب خدمات و تسهیلات شهری در حریم

Source: Sarvar,2017

یافته‌های تحقیق

یافته‌های مدل‌های آینده‌پژوهی حکایت از این واقعیت دارد که در خوش‌بینانه‌ترین وضعیت تا ۱۵ سال آینده مساله رشد جمعیت و تعرض به زمین‌های حریم و باصطلاح ساخت وسازهای خودرو، فشارمهاجرتی و مسائل اجتماعی وکالبدی ناشی از آن در همین میزان‌های کنونی کم و بیش تداوم خواهد یافت* هر چند گرایش شهرنشینی و روندهای مهاجرتی در کنار اجرای برخی از پیشنهادهای راهبردی طرح حریم پایتخت در کنار حساس شدن مدیریت استان و شهر تهران به معضلات حریم، احتمال اندکی کاهش در ابعاد آن را نشان می‌دهد. البته این گزاره به معنی بی تفاوتی مدیریت نمی‌تواند باشد و بعبارتی دیگر این گفته دلیلی محکم بر جدی گرفتن و تلاش شبانه‌روزی مدیریت‌های سطوح مختلف در پرداختن به حل معضلات اجتماعی و اقتصادی و کالبدی حریم می‌باشد و تنها در این صورت است که می‌توان به تحقق صیانت و توسعه پایدار حریم امیدوار بود.

شکاف درآمدی به عنوان یک عامل موثر در تعریف محدوده حضور ساخت وساز غیرقانونی عمل می‌نماید، به عبارتی گسترش ساخت وساز درتمامی جهات با مقیاس های متنوع درآمدی رخ داده است، در واقع شیب اجتماعی موجود در تهران به حریم نیز سرایت کرده است و بعید هم نیست که با اشباع اراضی خوش آب و هوای محدوده‌های شمالی حریم شاهد دست اندازی این قبیل اقشار به مناطق محدود خوش آب وهوا در پهنه‌های جنوبی و شرقی حریم باشیم، تداوم این وضعیت در کنار تعاونی‌ها که امکان حضور اقشار متوسط را برای سکونت در حریم مهیا می‌سازند در آینده شکاف اجتماعی و جدایی گزینی‌های فضایی و اجتماعی را در حریم نیز رقم خواهد زد.

جدول شماره ۳. برآورد جمعیتی شهرهای مهم واقع در پهنه حریم تهران

شهر	جمعیت سال ۱۳۸۵ (هزارنفر)	جمعیت سال ۱۳۹۰ (هزارنفر)	برآورد جمعیت سال ۱۴۰۵(هزارنفر)	شهر	جمعیت سال ۱۳۸۵ (هزارنفر)	جمعیت سال ۱۳۹۰ (هزارنفر)	برآورد جمعیت سال ۱۴۰۵(هزارنفر)
تهران	۷۷۹۸	۸۲۹۳	۱۰۰۱۶	چهاردانگه	۴۲	۴۶	۵۵
اسلامشهر	۳۵۷	۳۸۹	۴۸۱	پردیس	۲۵	۳۷	۱۱۴
گلستان	۲۳۲	۲۵۹	۳۹۶	وحیدیه	۲۵	۱۳	۳۷
قدس	۲۳۰	۲۹۰	۳۵۱	نصیرآباد	۲۴	۱۳	۴۵
شهریار	۱۸۹	۶۲۴	۳۶۲	حسن آباد	۲۰	۲۷	۳۲
نسیم شهر	۱۳۶	۱۵۷	۱۸۹	فردوسیه	۱۹	۲۴	۳۱
اندیشه	۷۶	۹۶	۱۵۴	شاهد شهر	۱۹	۲۰	۲۶

*البته رسیدن به چشم‌اندازی دقیق مستلزم انجام مطالعات وسیع و سنجش روند تغییرات کنونی و آینده‌نگری تغییرات هر یک از مولفه‌ها در بلندمدت دارد.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

رباط کریم	۶۳	۱۵۹	۹۹	صباشهر	۱۸	۴۷	۲۶
صالح اباد	۵۴	۵۶	۸۰	لواسان	۱۵	۱۵	۲۲
باقر شهر	۵۳	۵۹	۶۷	کهریزک	۱۰	۱۳	۱۳
باغستان	۵۲	۷۱	۹۵	فشم	۷	۷	۹
بومهن	۴۳	۵۳	۷۲	جمع	۹۵۲۱	۱۰۷۶۸	۱۳۷۷۰

تداوم روند بالا بودن نسبت خانوار به واحد مسکونی، بعد بالای خانوار، بیسوادی و ترک تحصیل، نسبت بالای زنان سرپرست خانوار، بیکاری و اشتغال پایین، بالا بودن نسبت جمعیت صفر تا ۱۴ ساله، نرخ پایین اشتغال زنان بخشی از ویژگی های اجتماعی حاکم بر حریم پایتخت می باشد که نیازمند تهیه و اجرای برنامه های خاص خود می باشند.

بطئی بودن روند بهبود شاخص های اجتماعی و فرهنگی، روند رو به رشد جمعیت، جوانی جمعیت و انتظارات و توقعات متعدد آنها در کنار ضعف ساختارها در پاسخگویی به نیازهای اشتغال و مسکن و سبک مدیریت امنیت اجتماعی از عوامل اصلی تشدید ابعاد ناامنی اجتماعی و احتمالاً تبدیل شدن آن به یک بحران در آینده است که نیازمند تحلیل و برنامه‌های خاص خود می‌باشد.

تداوم ساخت‌وسازهای غیرقانونی، تجاوز به اراضی، بیکاری و مشاغل کاذب و آلودگی‌های زیست‌محیطی از جمله مسائلی است که در کانون توجه کارشناسان قرار دارد. در عین حال، آسیب‌ها و جرائم اجتماعی به همراه کیفیت پایین زندگی و تعدد مدیریتی در خصوص حریم از جمله موارد مورد تاکید کارشناسان می باشد.

پهنه حریم از ۱۳۴۷ روند نزولی داشته است از ۲۵۰۰ به حدود ۱۲۰۰ کیلومتر رسیده است و در حالی که میانگین نسبت وسعت حریم ۵۸۰ شهر ایران به محدوده های قانونی شهر، بیش از پنج برابر است، این نسبت در شهر تهران به حدود سه برابر کاهش یافته است و در حال حاضر نیز شاهد تداوم این روند هستیم. در مجموع مسائل موجود و پیش‌روی حریم را می‌توان در محورهای زیر دسته بندی نمود:

- تداوم روندچالش‌های نهادی- مدیریتی(تعارضات قانونی و نهادی، تداخل و تزاحم فعالیت‌های بخشی)
- تداوم روند چالش‌های زیست محیطی(تهدید فلسفه وجودی حریم به عنوان فضای تنفسگاهی)
- تداوم روند چالش‌های اجتماعی(وقوع و عمیق‌تر شدن نابرابری‌های فضایی، اجتماعی و اقتصادی)
- تداوم روند چالش‌های اقتصاد سیاسی و بازتولید آن در پهنه حریم"تسری مسائل شهری به سطح منطقه‌ای"
- تداوم روند چالش‌های کالبدی-فضایی(سکونت‌های غیررسمی، تصرف‌های غیرقانونی زمین و تغییر کاربری‌ها)

جدول شماره ۴. شناسایی عامل‌ها با تأثیرگذاری بالا

ردیف	متغیرها	نام عدم قطعیت‌های کلیدی
۱	مدیریت‌های بخشی، وجود ۲۶ شهر با ۲۶ حریم به جای یک حریم ۲۶ شهر	عدم قطعیت کلیدی ۱: مدیریت یکپارچه شهری
	تمرکز در فرایند تصمیم سازی و تصمیم‌گیری برای موضوعات مختلف حریم	
	نگاه بخشی به موضوعات مختلف حریم توسط سازمان‌های ذی مدخل	
	سازمان‌های مشارکت‌کننده در مدیریت حریم	
	عدم همخوانی و تفکیک وظایف حوزه شهرداری‌ها با وظایف ملاک عمل فرمانداری‌ها و بخشداری‌ها	

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

ردیف	متغیرها	نام عدم قطعیت‌های کلیدی
	فرایند تصمیم‌گیری مبتنی بر اولویت‌های بخشی–سازمانی به جای اولویت‌های پهنه حریم	
	عدم انطباق قلمروهای سیاسی اداری با قلمروهای شهری–منطقه‌ای	
۲	تداوم اثرات اقتصاد سیاسی فضا به صورت جدایی گزینی اکولوژیکی و نهادینه شدن فقر	عدم قطعیت ۲: فضای پایدار شهری
	هماهنگی و ارتباطات بین سازمان‌های مختلف سیاست‌گذار و مجری در موضوعات مختلف حریم	
	فقر در سکونتگاه‌های پهنه جنوبی حریم و فاصله طبقاتی شدید بین پهنه جنوب با شمالی حریم	
	رویکرد حیات خلوت به پهنه حریم در خصوص انتقال کاربری‌های مزاحم ولی تشدیدکننده رشد اسکان	
	ظرفیت‌های بالای روستاهای موجود در پهنه حریم برای تشدید زمینه‌های اسکان غیررسمی	
	کارایی و اثربخشی پایین اقدامات نهادی–مدیریتی در تحقق راهبرد صیانت	
	عدم تبعیت کامل اقدامات نهادهای اجرایی از الزامات زیست‌محیطی	
	تقلیل تدریجی ارزش‌های زیستی و زیست پذیری پهنه حریم به‌واسطه گسترش آلاینده‌ها	

ماخذه نگارنده، ۱۴۰۱

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

طبق نتایج حاصل شده از تحلیل روندها و سه سناریوی استخراج شده در خصوص آینده حریم منطقه کلانشهری تهران و نیز بر طبق آنچه که از کارآمدی نسبی الگوهای نومنطقه‌گرایی در مبانی نظری این تحقیق بیان شد، رویکرد منتخب در الگوی مدیریت یکپارچه حریم، الگوی منطقه‌گرایی نوین می‌باشد؛ که طبق نظریه لفوره خود به دو زیر الگو شامل الگوهای نهادی و غیرنهادی تقسیم می‌گردد.

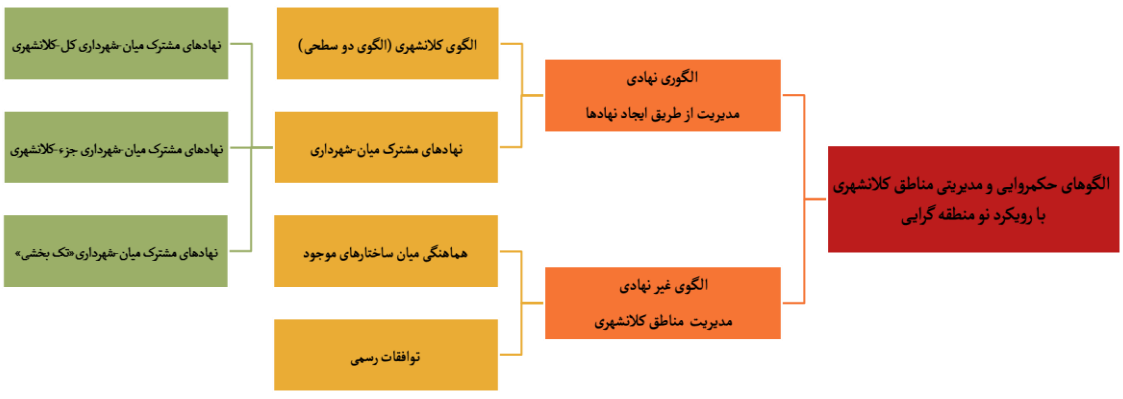

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

شکل ۲. الگوی نهادی و غیرنهادی

بر این اســـاس می‌توان مبنای اصـــلاحات تدریجی در نظام مدیریت یکپارچه حریم منطقه شـــهری تهران را در طیفی از منطقه‌گرایی جسـتجو نمود، بالا بودن سـطح تعارضـات قانونی و نهادی، تعدد تقسیمات اداری و مدیریتی، گرانجان بودن نگاه بخشـی، ضـعف در مدیریت حل مساله، بالا بودن سوداگری زمین و مسکن، تداوم رشد جمعیت و مهاجرت امکانی را برای یکجانبه‌نگری به هیچ وجه باقی نگذاشـته و فرصـتی را برای امکان تداوم این وضـعیت فراهم نمی‌سازد و به نوعی گذر از این روند با هدف تعدیل و تقلیل مسـائل و چالش‌های پیش‌رو نه یک انتخاب بلکه به یک ضـرورت تبدیل شـده اسـت که نمی‌توان نسـبت بدان بی‌توجه بود. از طرفی هرگونه راهکار عامه‌پسـند، سـطحی و مقطعی قطعا بر ابعاد مساله حریم خواهد افزود، لذا مساله حریم را باید باور داشت و راهکارهای سیاستی را باید مبنای حرکت قرار داد راهکارهایی که در "راهبرد موفقیت‌های کوچک" جای گرفته و هدف آنها نهادینه ســـاختن تدریجی هماهنگی‌های بین‌بخشـــی، ارتقای ظرفیت حل مسـاله و بهبود سطح اعتماد نهادی است که خود زمینه حرکت به سمت برنامه‌های سطح بالای منطقه‌گرایی خواهد بود به عبارت دیگر ابتدا با اقدامات معطوف به متوقف سـاختن برنامه‌های ضدمنطقه‌گرایی شروع شده و در نهایت به ایجاد بسترهای لازم برای پیاده‌سازی حکمرانی منطقه‌ای می‌انجامد.

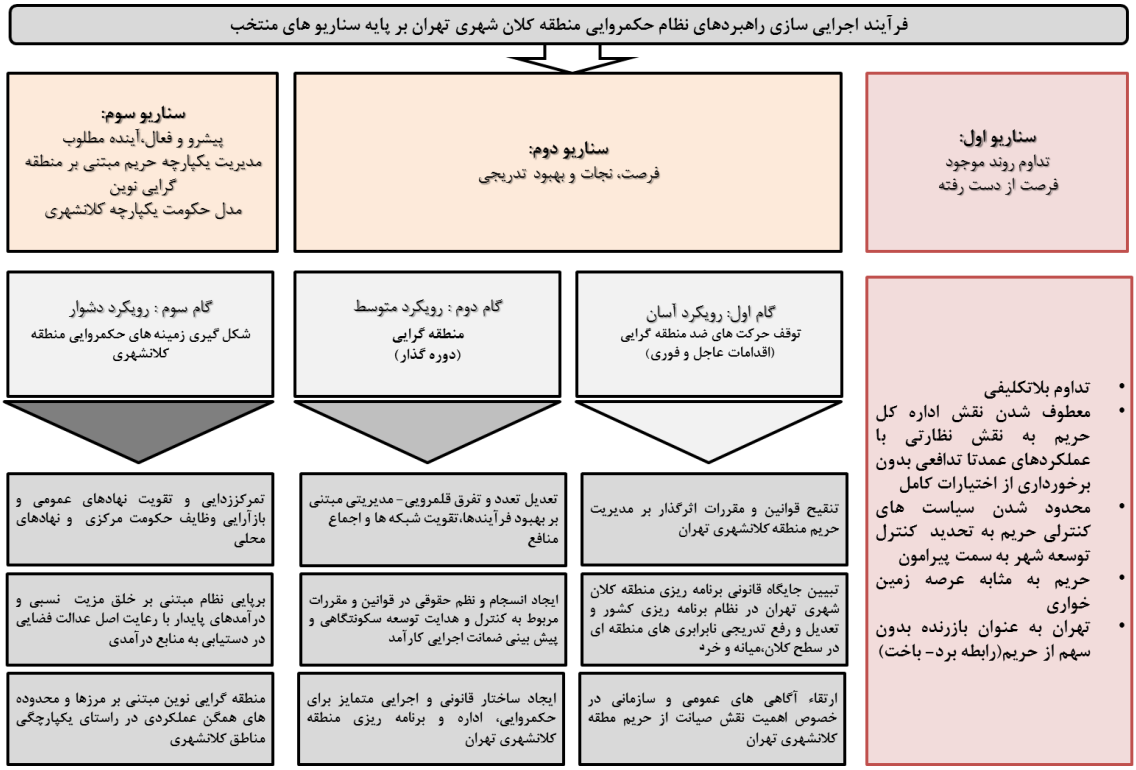

شکل ۳. فرایند اجرایی سازی فرایند حکمروایی

- با توجه به تمرکز جمعیت در بخش میانی محدوده واقع در حریم پایتخت، اعمال ســیاســتگذاری یکپارچه، برای کنترل جمعیت جلوگیری از رشد مهاجرت‌ها و ممنوعیت شهرک‌سازی جدید و پهنه‌بندی غیرمسکونی اراضـــی ضـــروری بوده و بـه نظر می‌رســـد بـا توجـه به تمرکز جمعیت در این محدوده، بخش مهمی از

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

سیاست‌گذاری پهنه‌بندی فضایی حریم پایتخت در زمینه تامین خدمات اجتماعی و اثربخشی شاخص‌های پایداری اجتماعی در بخش میانی حریم (بویژه حوزه اسلامشهر-رباط کریم)پایتخت باید متمرکز شود.

- در پهنه حریم ۸۰ درصد از خانوارها در واحدهای مسکونی کمتر از ۱۰۰ متر زندگی می‌کنند و به ازای هر یکصد هزار نفر جمعیت کمتر از ۵۰۰ تخت بیمارستانی وجود دارد و نبود سینما و مراکز خدمات رفاهی و اجتماعی بخشی دیگر از مسائلی می‌باشد که ضرورت تامین فوری آنها را الزامی می‌سازد.
- نگاه درآمدی به پهنه حریم، زمینه ساز آسیب‌های جدی در این مدت بوده است در صورتیکه حریم ماهیت حفاظت و فضای تنفسگاهی دارد، بنابراین تغییر این برداشت از ذهنیت مدیران و سازمان‌های ذی‌ربط موضوعی است که ضرورت دارد در رابطه با آن برنامه‌های اجرایی تهیه گردد.
- در فرایند تهیه طرح مدیریت یکپارچه حریم، در هر ساختار سازمانی که برای حریم تهیه می‌گردد لازم است نقش تمامی تصمیم سازان و تصمیم‌گیران لحاظ شود، مشارکت حداکثری زمینه‌ساز بسیار خوبی برای تحقق راهبرد صیانت و توسعه پایدار خواهد بود.
- تهیه برنامه ارتقای جایگاه سازمانی و اثربخشی اداره کل حریم(تبدیل آن به دبیرخانه مدیریت یکپارچه حریم منطقه کلانشهری تهران) و جریان‌سازی و ارتقای ثقل فضای گفتمان چالش‌ها و راهبردهای حریم در جامعه(رویکرد مشارکتی، ارتباطی و ارتقای جایگاه نظارتی و راهبردی) مورد تاکید می‌باشد.
- تدوین برنامه مدیریت یکپارچه (بجای یک شهر یک حریم یک حریم برای یک مجموعه" شهر-منطقه") در کنار تعیین تکلیف و تدقیق حد و حدود محدوده‌ها و حریم‌های تمامی کانون‌های سکونتی بویژه روستاهای مستعد شهر شدن و بالاخره تدوین قوانینی کارآمد برای جرم تلقی شدن زمین‌خواری و ساخت وساز غیررسمی از محورهای مورد توجه مدیریت شهری باید باشد.
- همکاری مستمر با نهادهای مردمی و بویژه شورای حفظ حقوق بیت‌المال و شوراهای شهرها و روستاهای سکونتگاه‌های حریم و سازمانهای مهم اثرگذار نظیر وزارت راه و شهرسازی، سازمان جنگل‌ها و مراتع و سازمان حفاظت محیط‌زیست و همچنین استفاده از ظرفیت نهادهای اطلاع رسان در ابلاغ پیامد روندهای کنونی و ضرورت تغییر نگاه و رویه‌های مدیریتی مبتنی بر عقلانیت ارتباطی، راهبردی و ارزشی موضوع مهم دیگری است که لازم است مورد توجه قرار گیرد.
- لایحه مدیریت شهری در بخش حریم، صرفا در حد یک شرط لازم برای بسترسازی مدیریت یکپارچه و راهبرد صیانت از حریم پایتخت بوده ولی کافی نمی‌باشد لذا به ضرورت نشست‌های مشترک به منظور استخراج سایر مفاد قانونی مورد نیاز در کنار تدوین سند ملی راهبردی مدیریت یکپارچه حریم مناطق کلانشهری تاکید دارند.
- نکته پایانی اینکه، اقدامات انجام‌شده تاکنون مانند تشکیل شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان هرچند در سطحی فراتر از مجموعه‌های شهری تشکیل شده اما تجربه تهران نشان داد که این شورا به مثابه یک نهاد برنامه‌ریزی در سطح استان کارایی دارد و به دلیل فقدان سازوکار اجرایی و مدیریتی متّصل و هم‌عرضِ نهادِ برنامه‌ریزی قابلیّت حل مشکل مدیریت و حکمروایی مناطق کلان‌شهری را ندارد. مستثنی دانستن اداره و برنامه‌ریزی شهر تهران در فرآیند تصویب قوانین و مقرّرات گواهی بر این نکته است که کماکان به رسمیت‌یافتن سطح مدیریت مناطق کلان‌شهری در ساختار مدیریت کشور منجر نشده است. لذا امروزه نظام برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری کشور باید به واقعیتی به نام مناطق کلان‌شهری و ضرورت اداره ویژه این مناطق واقف گردد. وقوف به این سطح از مدیریت فضایی توسعه مستلزم تجدید ساختاری در نظام اداره قلمروی کشور است که می‌بایست در قالب طیفی از گام‌های منطقه‌گرایی نوین اجرا گردد.

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]

منابع

- Akbai, M., Sarvar, R., Sobhani, N., & Mousavi Nour, S. A. (2017). Applying Meta-SWOT Model in Planning and Management of sustainable Development and Protection of Metropolises (Case Study: Southern Area (Buffer Zone) of Tehran Metropolis). *Majlis and Rahbord*, *24*(91), 66-100.
- Akhoundi, A., Barakpou, N., Asadie, I., Basirat, M., & Taherkhani, H. (2008). Pathology of Forms of Municipal Government in Iran. Human Geography Research, 41.
- Babaei, M., & Ebrahimi, S. (2016). Studying the Components of Integrated Urban Management in Isfahan. Urban Economics, 1(1), 17-36. doi: 10.22108/ue.2016.22102
- Khaliji, M., Sarvar,R. (2018). Analysis of the Types of Fragmentation and the Effectiveness of Achieving in Suburban Integrated Urban Management of Capital Iran, Journal of Studies Of Human Settlements Planning, 13(43), 283-303. magiran.com/p1895476
- Sarvar R. (2014). Analysis of Development Indicators in Border Regions to Meet Sustainable Security (Case Study: Border Townships of West Azarnaijan Province), journal of police Geography, 2(7), 25-54. magiran.com/p1436113
- Sarvar R. (2020). Analysis of the Impact of the Proposed Law of Urban managment in Iran on the Realization of Regional Governance the Limits of Metropolitan Area (Case Study of Tehran Metropolis), Quarterly of Geography (Regional Planing), 9(4), 899-924. magiran.com/p2106906
- Sarvar R. (2021). Political economy and integrated greenbelt management of Tehran metropolitan area, Journal of Urban Economics, 6(1), 27-40. magiran.com/p2500615
- Sarvar, R (2016). Planning and management of metropolitan areas (with an emphasis on integrated management of Tehran's metropolitan area). Tehran: Soroush Publications .
- Sarvar, R (2016). Strategic Analysis of Spatial-Functional Developments in the Southern zone of Tehran Metropolis (Case study: Shahr-e-Rey & Islamshahr). Scientific- Research Quarterly of Geographical Data (SEPEHR), 25(98), 57-72. doi: 10.22131/sepehr.2016.22138
- Sarvar, R (2017). Analyzing factors affecting the feasibility of integrated urban management; Case study: Tehran metropolis. Geography, 15(52), 37-52 .
- Sarvar, R. (2017). "Economy of space and regional inequalities Case Study: Ardabil Province Rahim sarvarh." Regional Planning 4(6): 59-72.
- sarvar, R., (2021). compile of future scenarios for informal settlement in the southern part of Tehran metropolitan area. Geography (Regional Planning), 11(43), 423-447 .
- Shaikhi, M., & Shabestar, M. (2018). Pathology of the Integrated Management of the Tehran Metropolitan Peri-urban Area. Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning, 3(4), 1-34. doi: 10.22054/urdp.2019.42544.1128

[Downloaded from jvfc.ir on 2026-10-07]